

GÖTEBORGS UNIVERSITET

Omsorg och lärande

- En kvalitativ studie om pedagogers tankar kring omsorgssituationer

Linda Björkqvist och Alexandra Orvestad

LAU390

Handledare: Olle Hagman

Examinator: Bo G Eriksson

Rapportnummer: HT10-2480-06

Abstrakt

Examensarbete inom lärarutbildningen

Titel:	Omsorg och lärande – en kvalitativ studie om pedagogers tankar kring omsorgssituationer
Författare:	Linda Björkqvist och Alexandra Orvestad
Termin och år:	Höstterminen 2010
Kursansvarig institution:	Sociologiska institutionen vid Göteborgs Universitet
Handledare:	Olle Hagman
Examinator:	Bo G Eriksson
Rapportnummer:	HT10-2480-06
Nyckelord:	Omsorg, omvårdnad, förskola, lärande, pedagoger, historia

Sammanfattning:

Vårt syfte med vår uppsats är att ta reda på hur pedagoger tänker i omsorgssituationer. Vi vill se om det finns en yttre påverkan som gör att pedagogerna inte agerar som de vill och ska. Vi vill att pedagogerna ska få en förståelse för hur stor betydelse omsorgssituationerna har och hur mycket de påverkas av hur vi agerar.

Våra frågeställningar är:

1. Vad har pedagogerna för tankar om *vad* en omsorgssituation innebär?
2. På vilket sätt bidrar omsorgssituationer till ett lärande enligt pedagogerna?
3. Vad anser pedagogerna är problematiskt i omsorgssituationer?

Vi har använt oss av både litteratur och intervjuer för att genomföra vår uppsats. Vi intervjuade åtta stycken pedagoger på två olika förskolor.

Vi har kommit fram till att omsorgssituationer på förskolan har ett större pedagogiskt värde än vad vi hade förväntat oss. Pedagogernas roll är betydelsefull för att omsorgssituationer skall kunna bli ett lärande för barnen, men även organisationen är viktig för att få det att fungera. Pedagogerna har mycket tankar med vad de vill med omsorgssituationer, men det går inte alltid att genomföra på grund av olika yttre påverkningar. Vi har genom vår undersökning kommit fram till att omsorgssituationer är värdefulla inslag i barns vardag på förskolan. Vi anser att det är viktigt att diskutera och reflektera för att få en djupare förståelse för innebörden i omsorgssituationer. Vi anser att det är viktigt med mer forskning kring omsorgssituationer.

Förord

Vi som har skrivit detta arbete har läst större delen av utbildningen tillsammans och har skrivit en b- uppsats ihop. Vi var eniga om vilket ämne vi ville skriva om i denna uppsats eftersom vi båda läste Eva Johanssons bok *Möten för lärande* i en tidigare kurs som vi båda fastnade för. Vi har mestadels suttit tillsammans när vi har skrivit detta arbete, detta för att kunna diskutera med varandra om det vi har skrivit. Vi har delat upp vissa delar i arbetet mellan oss för att få ett flyt i vårt skrivande och för att spara tid. Detta anser vi inte ha varit till en nackdel.

Vi vill tacka de åtta pedagoger som har ställt upp på att bli intervjuade av oss, utan dem hade vi inte kunnat genomföra vår studie. Genom våra intervjuer fick vi vår bas för arbetet och vi kunde svara på våra frågeställningar. Vi vill också tacka vår handledare Olle Hagman för hans hjälp och handledning under arbetets gång.

Härryda kommun, 2010-12-10

Linda Björkqvist och Alexandra Orvestad

Innehållsförteckning

1. Inledning.....	5
1.1 Bakgrund	5
1.2 Syfte och frågeställningar.....	5
2. Vad säger styrdokumentet?	6
2.1 Tidigare riktlinjer för förskolan.....	6
2.2 Förskolans läroplan, Lpfö 98	6
3. Tidigare forskning	8
3.1 Förskolans historia	8
3.1.1 Småbarnsskolor	8
3.1.2 Barnkrubban	8
3.1.3 Barnträdgården och förskolans framväxt	9
3.2 Definition av omsorg och omvårdnad	9
3.3 Omsorgssituationer.....	11
3.3.1 Konsekvenser för omsorgssituationer	12
3.4 Barns lärande.....	12
3.5 Teoretisk anknytning.....	13
3.5.1 Vygotskij och sociokulturellt perspektiv.....	14
3.5.2 Piaget och konstruktivism	14
3.5.3 Utvecklingspedagogik.....	15
3.6 Sammanfattning	15
4. Metod och tillvägagångssätt.....	16
4.1 Urval vid vår intervju	16
4.2 Etiska principer	17
4.3 Begränsningar och tillförlitlighet	17
5. Resultatredovisning.....	18
5.1 Hur barn utvecklar sitt lärande	18
5.2 Hur kan pedagogerna bidra i barns lärandeprocess.....	18
5.3 Förskolläraernas definition på vad en omsorgssituation är.....	19
5.4 Barns lärande i omsorgssituationer	19
5.5 Omsorg och omsorgssituationer i läroplanen.....	20
5.6 Pedagogernas syfte med omsorgssituationer.....	20
5.7 Påverkande faktorer i omsorgssituationer	21
5.7.1 Hur förutsättningarna skulle kunna ändras.....	21
5.8 Hur de kan bidra till att en omsorgssituation blir ett lärande	22
5.9 Omsorgssituationer som kan vara problematiska.....	22
6. Slutdiskussion.....	22
6.1 Resultatdiskussion.....	23
6.1.1 Vad har pedagogerna för tankar om vad en omsorgssituation innebär?	23
6.1.2 På vilket sätt bidrar omsorgssituationer till ett lärande enligt pedagogerna?.....	23
6.1.3 Vad anser pedagogerna är problematiskt i omsorgssituationer?.....	25
6.2 Metoddiskussion.....	26
6.3 Relevans för läraryrket och behov av fortsatt forskning	27
7. Referenser.....	28
8. Bilagor.....	30
8.1 Intervjufrågor	30

1. Inledning

Vi kommer här att ta upp bakgrunden till varför vi valde att skriva om omsorgssituationer i förskolan och vad vi har för syfte och frågeställningar.

1.1 Bakgrund

Det var när vi läste kursen LAU325, *lärandets villkor och process; ur ett samhällsperspektiv*, som vi inspirerades till att skriva om vårt ämne omsorgssituationer. Vi läste då Eva Johanssons (2005) bok *Möten för lärande* som bland annat tar upp ett kapitel om just omsorgssituationer. Vi kände igen oss själva i de situationer som Johansson tar upp, men också genom vår verksamhetsförlagda utbildning (vfu). ”En av förskolans uppgifter är att ge barn omsorg. Samtidigt betonas i läroplanen att förskolans verksamhet skall präglas av en pedagogik där omvårdnad, omsorg, fostran och lärande bildar en helhet” (Johansson, 2005, s 135). Vi ställde oss frågande till om det verkligen bildar en helhet eller fortfarande är så att det skiljs mellan lärande och omsorg. Vi tyckte att omsorgssituationer finns hela tiden på förskolan, men att det inte alltid är enkelt att få det att fungera så som man vill och det kan bero på flera olika anledningar. Vi kände också att pedagoger kanske inte förstår det stora värdet som finns i omsorgssituationer, vilka lärorika och mysiga stunder man kan ha tillsammans med barnen. Vi kommer att synliggöra kritiska delar i omsorgssituationer, detta för att vi vet att det existerar genom egna erfarenheter. Vi vill belysa detta både för verksamma pedagoger, men också för oss själva inför vår framtida yrkesroll. Vi blev inspirerade att fördjupa oss i ämnet och ta reda på hur det faktiskt förhåller sig på förskolorna.

Enligt Johansson och Pramling Samuelsson (2001) har ordet omsorg två aspekter. Den ena har med omvårdnad, vård, om barnen i förskolan att göra och den andra har med omtanke och barns etik att göra. Där handlar det om förhållningssätt, att förverkliga verksamheten och hur man möter andra (s 84). Det är främst den andra aspekten av begreppet som vi kommer att beröra i detta arbete. Hur lärande kan ske i omsorgssituationer och om det finns konsekvenser som gör att omsorgssituationer inte alltid blir som man tänker. Detta har gjort att vi har blivit intresserade av att ta reda på pedagogers tankar kring omsorgssituationer, för vi anser att detta är ett viktigt ämne att ta upp. Att få pedagogerna att tänka efter och reflektera kring vad omsorgssituationer egentligen innebär för dem och hur lärande kan ske i dessa situationer. Vad pedagoger har för uppgift i barnens vardag och vad det är som leder till att det inte alltid blir som man har tänkt. Vi har studerat tidigare forskning och gick ut och intervjuade pedagoger med förkunskaper om att de strävar efter att få en meningsfull vardag där barnen ständigt lär sig nya saker i bland annat omsorgssituationer. Men att detta inte alltid går att få ihop av olika anledningar.

Vi tycker att det är viktigt att både vi, som blivande pedagoger, och verksamma pedagoger ute på förskolan inser den viktiga innebörden i omsorgssituationer. Att vi tar tillvara på dem och att vi ger barnen en meningsfull och lärorik vardag. Omsorgssituationer sker dagligen i verksamheten och vi kände att det är viktigt att vi är medvetna om vilka gyllene tillfällen vi faktiskt har tillsammans med barnen där vi både kan skapa en lärorik miljö, men där vi också kan skapa en trygghet tillsammans.

1.2 Syfte och frågeställningar

Vårt syfte med detta examensarbete är att ta reda på hur pedagoger tänker i omsorgssituationer. Vi vill se om det förhåller sig som Eva Johansson (2005) beskriver, att

det finns en yttre påverkan som gör att pedagoger inte agerar som de vill och ska (s 159). Vårt syfte är att synliggöra både det positiva och negativa som sker i omsorgssituationer genom intervjuer. Vi tror och hoppas att vårt arbete kommer att ha betydelse för läraryrket. Att pedagogerna ska få en förståelse för hur stor betydelse omsorgssituationer har för barnen och hur mycket de påverkas av hur vi agerar.

Våra frågeställningar är:

1. Vad har pedagogerna för tankar om *vad* en omsorgssituation innebär?
2. På vilket sätt bidrar omsorgssituationer till ett lärande enligt pedagogerna?
3. Vad anser pedagogerna är problematiskt i omsorgssituationer?

För att få svar på våra frågeställningar har vi intervjuat åtta stycken pedagoger på två olika förskolor. Vi har också läst litteratur och forskning för att få en djupare förståelse i ämnet.

2. Vad säger styrdokumentet?

Lpfö98 är förskolans första läroplan vilket innebär att det var först 1998 som pedagogerna fick riktlinjer som de var tvungna att förhålla sig till. Innan 1998 fanns det endast olika utredningar och rekommendationer från socialtjänsten att följa.

2.1 Tidigare riktlinjer för förskolan

Lindgren (2000) tar upp hur man har sett på omsorg under 1970-, 80- och 90- talet. Hon har jämfört de olika rekommendationerna och styrdokument som har givits ut från socialstyrelsen och utbildningsdepartementet, från barnstugeutredningen till Lpfö98. Hon har inte hittat någon beskrivning på vad omsorg innebär i något av dokumenten. Hon skriver att omsorg användes mer sparsamt på 70- talet och att man såg omsorg som kroppsligt på 80- talet. På 90- talet blev det mer fokus på det abstrakta och det psykiska. Enligt 90- talets styrdokument sker lärandet under hela dagen och man lär med kropp och själ, även om det intellektuella ses som det bättre. Ett barn behöver klara av att ta emot och ge omsorg för att det ska vara positivt. Det sågs som negativt att bara ta emot och vara bunden vid andra människor. På 80- talet såg man på omsorg som något bra, men det diskuterades inte något närmare vad omsorg är. Först på 90- talet såg man omvårdnad som betydelsefullt och med ett pedagogisk värde och det sågs inte längre som negativt att barnen tog emot omsorg (Lindgren, 2000, s 21-28).

Lpfö98 fick en stor betydelse då den framhöll att barns lärande är viktigt. Den synliggör hur barn lär och erfar under hela dagen. Det står i Lpfö98 att ”såväl omvårdnad och omsorg som vila och andra aktiviteter skall vägas samman på ett balanserat sätt” (Lpfö 98, s 7). Lindgren (2000) skriver att läroplanen förklarar vad de andra aktiviteterna innebär, men vad omsorgs är beskrivs inte. Läroplanen pekar flera gånger på situationer som berör omsorg, men de benämns inte som omsorgssituationer (s 25).

2.2 Förskolans läroplan, Lpfö 98

För att visa hur man kan synliggöra omsorgssituationer i Lpfö 98 har vi valt att först skriva ett citat från förskolans läroplan som sedan följs av ett eget exempel som kan ske på förskolan, detta för att sätta citatet i ett sammanhang.

Förskolan ska uppmuntra och stärka barnens medkänsla och inlevelse i andra människors situationer. Verksamheten ska präglas av omsorg om individens välbefinnande och utveckling. Inget barn ska i förskolan utsättas för diskriminering på grund av [...] kränkande behandling. Verksamheten skall syfta till att barnens förmåga till empati och omtanke om andra utvecklas, liksom öppenhet och respekt för skillnader i människors uppfattningar och levnadssätt (Lpfö 98, s 3).

När ett barn hjälper ett annat barn med på- och avklädning eller låter han eller hon gå före i toalett kön ser barnen en förståelse för andra barn. Det är viktigt för pedagogen att synliggöra detta på ett sätt så att barnet känner att man utvecklar sin medkänsla.

Förskolan skall vara öppen för skilda uppfattningar och uppmuntra att de förs fram. Varje barn skall ges möjlighet att bilda sig egna uppfattningar och göra egna val utifrån egna förutsättningarna. Delaktighet och tilltro till den egna förmågan ska på så vis grundläggas och växa (Lpfö 98, s 4).

När barnen ska klä på sig ytterkläder en regnig dag är det viktigt att pedagogerna förklarar varför de ska ha på sig t.ex. regnkläder. Detta för att barnen skall skapa sig en förståelse. Det ska inte vara de vuxna som bestämmer eller att barnen endast klär på sig för att de blir tillsagda. Det handlar om att barnen skall få en förståelse, men det blir också viktigt att tänka på vilka förutsättningar som barnet har för att få en förståelse.

Omsorg om det enskilda barnets välbefinnande, trygghet, utveckling och lärande ska prägla arbetet i förskolan. Hänsyn ska tas till barnens olika förutsättningar och behov. Detta innebär att verksamheten inte kan utformas på samma sätt överallt och att förskolans resurser därför inte ska fördelas lika (Lpfö 98, s 3).

Verksamheten ska anpassas efter varje barns behov. Om ett barn behöver lite extra omsorg och trygghet ska pedagogerna vara lyhörda och se detta. Det kan handla om att ge något barn lite mer uppmärksamhet genom att ta upp barnet i famnen och att kunna inse att vissa barn behöver ha en hjälpare och omvårdande hand oftare.

Förskolan ska ta hänsyn till att barn lever i olika livsmiljöer och att barn med de egna erfarenheter som grund söker förstå och skapa sammanhang och mening. De vuxna ska ge barnen stöd i att utveckla tillit och självförtroende. Barnens nyfikenhet, företagsamhet och intressen ska uppmuntras och deras vilja och lust att lära ska stimuleras (Lpfö 98, s 5).

Ett barn som har en annan kulturell bakgrund än den som pedagogerna har i förskolan kan ha svårt att förstå och skapa ett sammanhang varför vissa saker görs på ett visst sätt. Det gäller som pedagog att man skapar sig en förståelse för det enskilda barnet. Viktigt är det också att skapa en arena för barnen där de stimuleras och får komma till tals.

Omsorg om och hänsyn till andra människor, liksom rättvisa och jämställdhet samt egna och andras rättigheter ska lyftas fram och synliggöras i verksamheten (Lpfö 98, s 3).

och

Förskolan ska erbjuda barnen en god pedagogisk verksamhet, där omsorg, fostran och lärande bildar en *helhet* (Lpfö 98, s 4).

Det är viktigt att pedagoger är en förebild för barnen, att de visar hur man skall bete sig mot andra människor och att förskolan är en trygg plats för barnen där de skall utvecklas.

Vi skulle kunna ge fler citat från förskolans läroplan som berör omsorg. Begreppet beskrivs egentligen i hela läroplanen, dock beskrivs det inte direkt vad det innebär. Detta kommer vi ta upp i diskussionen senare i arbetet.

3. Tidigare forskning

I detta avsnitt kommer vi ta upp relevant litteratur som berör vårt arbete. Först kommer vi att skriva om *förskolans historia* och *definitionen av omsorg och omvårdnad*. Efter det tar vi upp *omsorgssituationer, konsekvenser för omsorgssituationer* och *barns lärande*.

3.1 Förskolans historia

Dagens förskola har inte alltid sett likadan ut. Den har vuxit fram ur olika verksamheter så som småbarnsskolan, barnkrubban och barnträdgården. I småbarnsskolan var inte omsorgsbegreppet i fokus, utan det var mer den omvårdande biten såsom uppfostran. Den var också fokuserad på barns inläring. Barnkrubban var endast inriktad på att ta hand om barn, där handlade det alltså också mer om omvårdnad än om omsorg. I barnträdgården fanns det ett pedagogiskt syfte och i vår tids förskola har det alltid varit mer pedagogisktorienterat, medan daghemmet har varit mer omsorgsinriktat. Vi kommer att ge en historisk tillbakablick på hur den svenska förskolan har växt fram och hur det har sett ut kring uppdelningen av omsorg och lärande. Detta för att ge en större förståelse för hur synen på omsorg har ändrats genom åren.

3.1.1 Småbarnsskolor

På 1830- talet startade man upp den första småbarnsskolan i Sverige. Småbarnsskolorna härstammar från England och introducerades av Carl af Forsell (1783-1848). Undervisningen skedde i stora salar, antalet barn varierade men det kunde vara upp till 200 barn i varje klass. Verksamheten var till för barn från två till sju års ålder och syftet med denna form var främst att barnen skulle få en kristen uppfostran och omvårdnad när mödrarna arbetade. Undervisningen var strikt, men aga var förbjuden att utöva i dessa skolor. Forsell tyckte att det var viktigt att småbarnsskolornas lärarinnor hade en utbildning. Undervisningen skulle riktas mer på barnens uppförande än på deras kunskaper, även om det fanns en mindre betoning på inläring. Sedan i mitten av 1800- talet började de bli intresserade av Frøbels pedagogik vilket ledde till att de inspirerades och att det blev mer likt kindergarten (Simmons-Christensen 1997, s178-188).

3.1.2 Barnkrubban

I början av 1850- talet öppnades barnkrubban i Sverige. Den var till för fattiga mödrar som var tvungna att arbeta för att kunna försörja familjen. Barnen som var i barnkrubban var från två till fem år. Barn från femårsålder ansågs vara tillräckligt stora för att ta hand om sig själva eller arbeta på fabriken. Namnet barnkrubban kom från Jesusbarnets krubba. Syftet var att ge den nödvändigaste omvårdnaden och mat till barnen så att de överlevde dagen. Det fanns alltså inget pedagogiskt syfte. Barnkrubborna finansierades av välgörenheten från privata och statliga medel. I och med att det inte fanns något pedagogiskt värde ansågs det inte behövas någon större insats av personalen. Det ansågs inte vara nödvändigt med någon kunskap om barn eller utbildning för att ta hand om barn. Den nödvändigaste omvårdnaden skedde på fasta tider. Anna Warburg hade en stor betydelse för denna form av barnkrubbor när hon som utbildad kindergartnarlärarinna i slutet av 1890- talet började arbeta och föra fram pedagogikens syfte. Men detta kom att ta lång tid. Hon ville ha utbildade lärarinnor även i

barnkrubborna. Barnkrubborna fanns kvar för de fattiga barnen parallellt med barnträdgården till 1950-talet (Simmons-Christenson 1997, s 186).

3.1.3 Barnträdgården och förskolans framväxt

I sekelskiftet mellan 1800- och 1900-talet startades barnträdgårdarna upp. Här fanns en pedagogisk utgångspunkt till skillnad från barnkrubban. Barnträdgården var avgiftsbelagd och detta gjorde att den blev främst till för barn vars föräldrar hade en god och stabil ekonomi. Den svenska barnträdgården var inspirerad av Friedrich Fröbel (1782-1852) och Kindergarten. Fröbel stod för en pedagogik där man skulle se till varje barns rätt till frihet. Han ansåg att förskoleåldern hade en stor betydelse för barnen och han ville ge barnen kunskaper genom leken. Det gällde för lärarna att ge barnen det som de kunde tänkas behöva för att utveckla sin kunskap som fanns i barnet. Barnens självverksamhet och barnens lek hade en stor betydelse i kindergarten. Fröbel utformade olika lekredskap att använda i undervisningen och han ansåg att en sträng skoldisciplin inte hörde samman med kindergarten. Fröbel menade att en hemlik atmosfär var viktig (Simmons-Christenson, 1997, s 103-208).

1904 öppnades den första Folkbarnträdgården. Det var Ellen och Maria Moberg som låg bakom denna form av verksamhet. De kämpade liksom Maria Kjellmark för att även barn från fattiga familjer skulle ha möjlighet att gå i barnträdgården och få ta del av en pedagogisk verksamhet. Alva Myrdal (1902-1986) ville år 1935 att barnkrubban och barnträdgården skulle slå samman. Hon ville ha ett nyare synsätt då hon ansåg att det arbetet som gjordes på barnträdgårdarna var gammalmodigt. Hon ville arbeta bort de vuxenstyrda aktiviteterna så att barnen fick en friare uppfostran och nyare forskning. Hon ville också att den fattigstämpel som barnkrubborna bar på skulle bytas ut och att kunniga lärarinnor även skulle arbeta där. Barn från alla samhällsklasser skulle samlas under samma tak där man såg till familjens behov. Detta skulle staten ge bidrag för och staten skulle också inspektera verksamheten. Hon ville skapa en *storbarnkammare*. Sammanfattande begrepp för all verksamhet blev *halvöppen barnavård*. Lekskolor med mer pedagogisk verksamhet och heltids daghem med en vårdande och socialt betonad verksamhet skilde man fortfarande på. Men de hade fått ett gemensamt namn. 1962 blev *barnstugan* det gemensamma namnet för *lekskola* och *daghem* (Simmons-Christenson, 1997, s 192 - 243).

1972 kom *barnstugeutredningen* som innehöll förslag på hur verksamheten skulle styras. Den lyfte fram en *dialogpedagogik* som pekade på ett samspel och en dialog mellan pedagogen och barnet. Riksdagen tog utredningen på allvar och en allmän förskoleverksamhet blev ett faktum i juli 1975. Benämningen på verksamheten blev *förskola* (Simmons – Christenson, 1997, s 247-248). Under 1950-talet sågs pedagogik som strikt vetenskapliga kunskaper och omsorg för det subjektiva och irrationella som inte hade plats i ett pedagogiskt syfte. Man kan se en liknande om inte lika stor skillnad mellan daghem och dagens förskola. Daghemmet var mer traditionellt omsorgs inriktat medan förskolan var mer pedagogiskt orienterad. Ännu år 2001 kunde man se en skillnad i rang hos de vuxna i förskolan. Barnskötare med den lägsta lönen och lägst utbildning har haft som arbetsuppgift att ta hand om de små barnen som kräver mest omsorg. Förskollärarna med en högre utbildning har främst haft ansvarat för de äldre barnen som ses behöva mer pedagogiska inslag. Att omsorg har en pedagogisk betydelse har alltså inte varit självklar så länge (Johansson och Pramling Samuelsson, 2001, s 85).

3.2 Definition av omsorg och omvårdnad

Innebörden i ordet omsorg har tidigare varit aktuellt i sammanhanget om att hjälpa och ta hand om funktionshindrade barn. På senare tid har begreppet fått en bredare innebörd och

används i betydelsen att ge stöd och service till barn och äldre (Johansson och Pramling 2001, s 83). I tidskriften *Förskolan* som ges ut av Lärarförbundet förklarar Johansson och Pramling Samuelsson ordet på följande sätt:

”Ordet ’omsorg’ förknippas ofta med situationer som har med vårdande och omhändertagande att göra: blöjbyten, snyta näsor, mat. Men omsorg har också en etisk aspekt, som en relation mellan den som ger och den som tar, och som syftar till ett lärande bortom den aktuella situationen. Omsorg är ett förhållningssätt till barn som finns där hela tiden och har med omtanke att göra; att man möter barn utifrån vad barn är, deras erfarenheter, upplevelser och tankar” (2001, utan paginering).

Kunskapen som krävs för omvårdnaden om barn måste kontinuerligt prövas praktiskt, menar Fröbel. Hans rekommendation var att agera och först efter det ta reda på konsekvenserna av handlingen. Det är inte bara de individuella handlingarna och reflektionen över dem som är den nödvändiga kunskapsbasen utan att det också finns en oavbruten utvecklad kunskapsprocess (Dahl, 2000, s 13).

Den svenska förskolan har under en längre tid strävat efter att förena omsorg och pedagogik. Så har det inte varit internationellt, man har skilt på barns lärande och omsorg. Det är först nu på senare tid som man har försökt att se båda som en helhet. *Edu-care* är det engelska ordet för omsorg och lärande som en helhet (Johansson och Pramling Samuelsson, 2001, 85). Det är ibland svårt att förklara vad omsorg innebär i förskolan. Omsorgsbegreppet har ofta använts i värtaliga sammanhang som har gjort att det har blivit lite förstört. Idag används begreppet både på institutioner där omsorgsverksamheten ingår men också som en beteckning på innehållet i en verksamhet där det ingår att ansvara och ta hand om någon. Men gemensamt för dessa är att de inte uttalar sig om vad innehållet i omsorgen består av (Halldén, 2000, s 3). Omsorg innebär en nära och stark relation mellan vuxna och barn. Denna relation är av stor betydelse för barnens identitetsutveckling men också för deras uppfattning av sig själva i relation till andra människor (Persson, 2000, s 72). Omsorg kan först vara en tanke hos en pedagog som sedan genomför den handling som ska utvecklas till förmån för något eller någon. Men omsorg kan också vara en ömsesidig handlingskraft där de involverade personerna är medvetna om att de tar emot och ger handlingar i relation till varandra (Lindgren, 2000, s 22).

Lindgren (2000) tar upp SAOB (Svenska Akademiens ordbok) som har gjort tre grupperingar när det gäller omsorg. Dessa tre visar på tre möjliga sätt att både förstå och förhålla sig till omsorg. De skriver att omsorg kan vara:

- ”Förhållandet att tänka på uppgifter som ska utföras
- Förhållandet att ha hand om en uppgift alternativt att ombesörja eller ombestyra något
- Förhållandet att någon lägger ner eller använder stor omsorg på någon eller något alternativt göra något med omsorg” (s 21).

Den här grupperingen tydliggör hur omsorg kan förstås. Den kan förstås både som en skildring av konkreta händelser och abstrakta fenomen. I det första exemplet förklaras omsorg som ett förhållningssätt medan det i exempel två både har en praktisk och abstrakt betydelse. Det innebär att någon är ansvarig för en uppgift men att uppgiften inte behöver utföras av personen som är ansvarig, utan kan utföras av någon annan. I det tredje exemplet handlar omsorg om *hur* en handling rent faktiskt blir genomförd (Lindgren, 2000, s 21).

Att ge omsorg innebär att man har en förståelse för vad den andra upplever. Detta blir avgörande för hur den andra kommer att vilja fortsätta samspelet. Det gäller att vara lyhörd och att se ur den andres perspektiv. På detta sätt blir omsorg ett pedagogiskt förhållningssätt. Det gäller att ha den aspekten att man vill vidga barnets kompetens i dialogen så att mötet med barnets livsvärld blir betydelsefullt i det pedagogiska arbetet, detta genom att utmana barnets lärande och att ha en förståelse för barnets livsvärld (Johansson och Pramling Samuelsson, 2001, s 86). Man kan fastställa att omsorgens betydelse och dess plats i förskolan är starkt associerade med de vårdande momenten i verksamheten. Samtidigt tycks det också finnas en slags hierarki och en skillnad mellan hur man ser på pedagogik och omsorg. Det tycks inte självklart att omsorg har en pedagogisk innebörd i förskolans verksamhet (Johansson och Pramling Samuelsson, 2000, s 40).

3.3 Omsorgssituationer

Om man enbart tittar på förskolan kan omsorg innebära olika moment som man gör i verksamheten. Det kan också vara vissa saker som specifikt har med vård att göra. En annan sida av omsorgen vidrör hur man genomför verksamheten och möter andra människor (som har med omtanke att göra). I den sista bemärkelsen har omsorg med etisk synpunkt att göra vilket innebär att den inte kan begränsas till vissa situationer. Pedagogers utgångspunkt bör vara att skapa ett möte med barnens livsvärld, genom detta blir barnens sinnlighet, tänkande och känslor ett sätt att kunna förhålla sig till andra människor. För att barnen skall kunna lära sig nya saker måste pedagoger bygga på barnens upplevelser och erfarenheter. Mötet med barnen kräver både närvaro och engagemang från pedagogernas sida (Johansson och Pramling Samuelsson, 2000, s 38-41). Samling är t.ex. en omsorgssituation som är av stor betydelse för barnen. Där får barnen presentera egna åsikter och även lyssna till andras. Med detta menas att budskapet omsorg är nödvändigt, men utan en pedagogisk tanke förlorar den sin betydelse (Lindgren, 2000, s 25).

Omsorgssituationer innebär de tillfällen där barn och vuxna är inblandade i vårdande uppgifter som t.ex. påklädning och måltider. Omsorgssituationer innebär för en hel del pedagoger betydelsefulla emotionella möten. Det som pedagogerna i första hand värnar om är kontakten med barnen och att se situationerna för omsorg. Samspelet i omsorgssituationer är betydelsefulla för att kunna hjälpa barnen att förstå begrepp och ord. Det är också viktigt för att bekräfta barnens upplevelser och för att kunna utveckla en dialog med barnen. I dessa situationer kan vuxna eftersträva att barnen lär sig saker, inte bara av den pågående situationen, utan också att barnen förstår de förhållanden som kan förstora deras perspektiv. Det handlar också om att synliggöra barnens kompetens i de vardagliga omsorgssituationerna. Det kan innebära att stödja dem i deras egna val och visa att de har lyckats (Johansson, 2005, s 136-143).

Omsorgssituationer är mycket viktiga delar i den vardagliga verksamheten för både vuxna och barn. De berör barns grundläggande behov och genom dessa situationer ger de barnen samspel, närhet och kommunikation. De kan utmana barnens färdigheter med att t.ex. få i sig maten och att klä på sig kläder. Dessa stunder med barnen består av en ömhet, en sammankoppling mellan närhet och att tillgodose primära behov. Omsorgssituationer kan också vara mycket olika vilket gör att det finns en rad olika former för samspel. De omfattar bland annat olika moment som ger tillfällen för lärande, omsorg och närhet. Dock är dessa situationer tillsammans med barnen känsliga eftersom de ofta sker under tidspress, att många skall göra samma sak på samma gång. Därför kräver omsorgssituationer ofta skicklighet och en avsiktlig planering av vuxna (Johansson, 2005, s 158).

3.3.1 Konsekvenser för omsorgssituationer

Omsorgssituationer kan ibland utmärkas av effektivitet, att barnen förs till olika moment. Detta sker oftast på grund av att pedagoger har en strävan att få barnen färdiga så att de kan genomföra nästa moment. De tar då några barn i taget och ”fraktar” barnen mellan rum och aktivitet. Pedagoger finns alltid i närheten och arbetar intensivt. De arbetar på en strukturell nivå där samtal och närhet till barnen inte prioriteras. Dock är det inte ovanligt att en situation med barnen startas med lugn och nära samspel och framförallt att barnen tillåts pröva själva. Men oftast slutar detta i att fler barn blir klara och att det blir trängsel och konflikter. Att istället ta tillvara på omsorgssituationer till både samspel och lärande tycks inte alltid vara målet för pedagoger. Deras strävan ligger istället på att bli färdig med t.ex. påklädning eller måltider, detta för att barnen skall kunna börja med någonting annat. Att arbeta på detta sätt gör att omsorgssituationer fungerar som övergångssituationer istället för tillfällen för lärande. Omsorgssituationer kan orsaka att pedagoger mest arbetar med anvisningar till barn, alltså att pedagogerna instruerar barnen. Oftast sker dessa anvisningar på ett visst avstånd till barnen. Det enda samspel som då existerar går ut på att barnen skall genomföra uppgifterna som pedagogerna instruerar. Detta medför att barnen får lite eller inget utrymme alls för att kunna medverka (Johansson, 2005, s 144-146).

Ofta när pedagogerna känner att det är en hög arbetsbelastning på förskolan, fungerar omsorgssituationerna tyvärr ofta som ”toppar” i arbetet, som man måste ta sig igenom. Då det gäller att klara av situationerna så smärtfritt som möjligt. Det är inte alls ovanligt med stökiga och uppjagade omsorgssituationer, i synnerhet då barnen skall gå ut eller kommer in från utelek. En annan anledning till att omsorgssituationer blir lidande är när det blir nya och ändrade ramar, krav och förväntningar. Ofta är det resultat av ekonomiska förändringar såsom nedskärningar som leder till att pedagoger upplever att det blir problem med omsorgssituationer. Arbetstempot upplever också många pedagoger är högt och att tidsbristen är påtaglig. De menar att planering, utvärdering och dokumentation är svårt att få tid till. Ett generellt dilemma i arbetslagen är att kunna finna en mening med det de gör. De tycker att det har blivit en verksamhet med mer barnpassning och mindre pedagogik. Ett övergripande problem är att kunna undvika kaos och att istället få verksamheten att gå runt (Johansson, 2005, s 149-160).

3.4 Barns lärande

Tidigare har man sett människans kunskapsutveckling som inläring i relation till människans utveckling. Nu har man mer kommit att se lärande i relation till de situationer och sammanhang som människan befinner sig i (Carlgren, 1999, s 12). Genom att fokusera på en helhetssyn på lärande har man fått upp ögonen för att barn har en mängd olika arenor för lärande. Barn lär sig hela tiden, från det att de vaknar tills att de går och lägger sig. Detta gör att pedagoger måste vara medvetna om det ansvar som föräldrarna överlåter till dem. Det är en del av omsorgs- och uppfostrarrollen. Om man medvetet använder sig av olika situationer i barnens vardag kan förskolan bli en arena för socialt lärande i positiv betydelse. Har man emellertid ett omedvetet förhållande till vad som händer utanför det strukturerade programmet, kan förskolans verksamhet hamna i konflikt med målsättningarna för verksamheten. Detta kan ske om inte pedagogerna är medvetna om att barnen ständigt lär sig nya saker. Det kan leda till ett negativt medlärande där barnen får olika möjligheter till utveckling (Pape, 2001, s.89-91).

Det finns en tro om att barn har en friare inläring i förskolan, där man tar vara på vardagen mer än i skolan. Detta stämmer inte riktigt, det planeras även i förskolan. Man planerar tema, samlingsstillfällen och mycket mer. Det sker mycket kommunikation mellan pedagoger och

barn i olika sammanhang. I vardagen sker det inte i så stor utsträckning som man tror. Det finns en norm som visar hur pedagogiken förväntas vara, fast en verklighet som inte ger utrymme för att anordna detta. Vad som blir lidande är kommunikation och lärande i den fartfyllda och pressade vardagen i förskolan. Det finns många situationer i vardagen som man kan ta tillvara på och utnyttja till samspel och lärande (Pramling Samuelson, Sheridan, 2009, kap 4). I förskolan finns det ett mål med vad barnen lär sig. Det finns en planering bakom innehållet i vad barnen lär och erfar, detta till skillnad från vad barn lär på egen hand. Ett tydligt förhållningssätt, en medvetenhet om hur barn lär sig samt vad barnen ska lära sig blir därför viktigt för pedagogerna i förskolan (Pramling Samuelsson och Sheridan 1999, kap 5). Det blir betydelsefullt att förstå barnens livsvärld därför att "barn varseblir, erfar och upplever världen genom sin levda kropp. Kroppen är en enhet av sinnen, tankar, känslor, språk och motorik där det fysiska inte kan skiljas åt från det psykiska" (Johansson och Pramling Samuelsson, 2000, s 37).

Ett mål med lärandet är att varsko barn för det som är okänt genom att utgå från det som de känner igen. Med tidigare erfarenheter möter barnet nuet. Barn bildar sig nya erfarenheter som det tar med sig in i framtiden som blir nya erfarenheter och så vidare. Med erfarenheter som grund skapar de kunskap om sin omvärld. Det som barnet får möjlighet att erfaras tidigt blir mycket viktigt för dem i sitt fortsatta lärande (Pramling Samuelsson och Sheridan 1999, kap 4). För att det givande mötet mellan pedagogik och omsorg ska äga rum, behövs en analys om vad lärande innebär och vad omsorg är. Om man inte reflekterar på innebörden i begreppen så kan de ses som två företeelser med delad betydelse. Om man delar på omsorg och lärande som två skilda aspekter blir det felaktigt. Det gäller att se det som en helhet i arbetet med barn i omsorgssituationer för att utnyttja vardagen till fullo (Johansson och Pramling Samuelsson, 2000, s 50). Som professionell pedagog behöver man å ena sidan kunna utnyttja omsorgssituationer på ett traditionellt och omvårdande sätt men också ur ett lärandeperspektiv där förhållningssättet mot barnen blir av stor betydelse (Johansson och Pramling Samuelsson, 2001, s 99).

Vidare ger Johansson och Pramling Samuelsson (2001) tre exempel på dialoger som tydliggör den pedagogiska vikten i omsorgen. Det blir viktigt att inte se dessa som åtskilda från varandra utan som integrerade dimensioner i mötet med barnens livsvärld. Den första dialogen berör det emotionella, att man som pedagog deltar spontant i barnens upplevelser, att man delar deras erfarenheter. Där ska man som vuxen både se och följa barnens initiativ, att man har en personlig dialog tillsammans. Där skall positiva känslor och glädje yttras till barnen och barnen skall även bekräftas genom fysisk kontakt och beröring. Nästa dialog handlar om meningsskapande och utvidgande, här är barnets initiativ riktat mot omvärlden i fokus. Det centrala här är att ha ett ömsesidigt intressefokus och engagemang. Det krävs att pedagogen benämner det som sker och att han eller hon går med in i barnens livsvärld. Den avgränsade dialogen är den tredje och sista. Den handlar om att stödja, leda och att ge barnen hjälp att kunna komma vidare i sina avsiktliga handlingar. Som pedagog skall man hjälpa barnet och strukturera så att barnet kan reflektera över hur han eller hon kan komma vidare i lärandeprocessen. I alla dessa tre dialoger skall pedagogen vara styrd och engagerad i barnets livsvärld samtidigt som pedagogen skall se till att barnen utvecklar sitt lärande (s 86-87). För att förstå barns lärande behöver man en teoretisk bakgrund. De teorier som vi anser är relevanta för barns lärande i omsorgssituationer presenterar vi i nästa avsnitt.

3.5 Teoretisk anknytning

I denna del kommer vi att ta upp lite om Vygotskij och det *sociokulturella perspektivet*, Piaget och *konstruktivismen* och *utvecklingspedagogik*. Detta har vi valt att göra för att vi anser att

dessa tre olika teorier har en betydelse i och för omsorgssituationer, men de är också relevanta eftersom vi genom vår studie ser flera samband med de här tre olika teorierna.

3.5.1 Vygotskij och sociokulturellt perspektiv

Ett sociokulturellt perspektiv innebär bland annat att man visar intresse för hur människor och grupper tillägnar sig och drar nytta av kognitiva och fysiska hjälpmedel. I detta perspektiv är samspelet mellan individ och grupp i fokus (Säljö, 2000, s 71-72).

Lev Vygotskij (1896-1934) sägs vara grundaren till det sociokulturella perspektivet. Han fokuserade på den sociala miljön runt omkring barn och han menade att barnens utveckling hör ihop med vilken miljö barnet växer upp i. Det går alltså inte att skilja barnets utveckling och dess lärande åt, menar Vygotskij. Människan integreras i den kontext som man växer upp i. Det är alltså genom att delta i ett sammanhang, att befinna sig i en kontext, som lärandet inträffar. *Zone of proximal development* används för att förklara att tänkande, handlande och andra utvecklingar integreras med varandra och tillsammans skapar en helhet. Detta innebär att varje individ som befinner sig i en lärande situation har en zon inom vilken utveckling skulle kunna vara genomförbar. I det sociokulturella perspektivet finns det inget direkt fokus på hur barn uppfattar något. Istället är det kommunikationen, den omgivande kulturen och sammanhanget som är i fokus. Ett situerat lärande innebär att man inte lägger fokus på produkten utan på processen. Det är kommunikationen som är i fokus, vilket bland annat innebär smågruppsamtal och dialoger. Människor skapar mening genom att delta i sociala aktiviteter. Det gäller att pedagoger skapar tillfällen för samspel och dialoger för att lärande skall kunna ske. Pedagoger skall också skapa en tillåtande miljö som utmärks av en ömsesidig hänsyn där barnens frågor och lärande tas på allvar (Claesson, 2002, s 29-32). Människor utvecklas genom att samspela med andra människor. Barnet är väldigt beroende av den vuxne. Det är genom att samtala om vad som sker i lekar som barnet blir delaktigt i hur människor i deras omgivning förklarar och uppfattar företeelser. Människor lär genom att delta i praktiska och kommunikativa samspel med andra (Säljö, 2000, s 104-105).

3.5.2 Piaget och konstruktivism

Piaget (1896-1980) visade intresse för hur människor kunde veta något om sin omgivning. Han menade att människor inte är oskrivna blad som skall fyllas. För Piaget var människans tankeförmågor i centrum. Han ville förklara hur människan utvecklar kunskap i interaktion med omgivningen. För att veta hur kunskapsutveckling gick till undersökte Piaget barns utveckling. Piaget gjorde en del undersökningar med barn och tittade på hur de resonerade och agerade. Efter det drog han slutsatser och delade därefter in barns utveckling i olika stadier. Dock är dessa stadier inte möjliga att relatera direkt till barns ålder, utan endast till en utveckling inom ett specifikt ämne. Forskare inom konstruktivism beskriver lärandet som en väldigt aktiv process där individen själv skapar sin uppfattning om omvärlden. För att åstadkomma reflektion tillsammans med barnen används ofta portfolio ute på förskolorna som är en användbar metod. Då kan man gå tillbaka och diskutera barnens utveckling och deras lärandeprocess som förhoppningsvis ägt rum (Claesson, 2002, s 24-28).

Människan är aktiv och skapar betydelsefulla helheter av det vi uppfattar. Piagets perspektiv innebar en nedtoning i social och kulturell bakgrund för verksamhetens framgångar. Denna nedtoning skapade en illusion av en demokratisk värld där alla människor kunde utvecklas och lära med utgångspunkt i sina egna villkor. Den vuxne skulle skapa förutsättningar för barns utveckling genom att göra det möjligt för barnet att lära, men pedagogen skall inte blanda sig i läroprocessen. Detta eftersom barnet då inte kan förstå i bokstavlig mening. Ett konstruktivistiskt grundtagande är att det är när barnet är i sinnlig kontakt med omvärlden,

känner på objekt, sätter ihop dem och sedan ser vad som händer som barnen förstår hur världen fungerar (Säljö, 2000, s 63-64).

I ett piagetanskt perspektiv är barnen i grunden jagbetonade. En utveckling sker genom att barnet själv utvecklar en stor uppfattning av sin omgivning. Det innebär att barnet observerar och påverkar sin omgivning och skapar en egen förståelse för hur världen fungerar. Detta gör de genom att de själva upptäcker och att de drar egna slutsatser som leder till att de utvecklar nya typer av förståelse (Säljö, 2000, s 66-67).

3.5.3 Utvecklingspedagogik

Enligt Pramling Samuelsson och Asplund Carlsson (2003) är det utvecklingspedagogiken som bidrar till att lärande i förskolan blir möjlig. Genom att låta barnen få tänka, reflektera samt dela med sig av sin egen erfarenhetsvärld. Metoder för att få barn att uttrycka sig och att vilja kommunicera är många. Men det finns inte en uppsjö av metoder för hur pedagoger skall förhålla sig, utan här är det viktigt att som pedagog vara tillåtande, intresserad och att man har en vilja att lära sig om varje barns sätt att tänka. Som pedagog måste man synliggöra variationen och ge barn förutsättningar för att de skall upptäcka att man kan tolka saker på olika sätt. Genom att göra detta utgår man från barnens egna tankar som ett innehåll i verksamheten. Barnens förståelse för olika perspektiv av sin omvärld ligger i mötet med människor och föremål och den kommunikation som uppkommer mellan barnet och omvärlden. I utvecklingspedagogiken är det av vikt att som pedagog ge barnen förutsättningar för att synliggöra deras värld för dem själva och för andra. Det är också viktigt att skapa tillfällen för barn att uttrycka sig, fundera och reflektera och att som vuxen kommunicera med barnen och få dem att uttrycka sig (s 57-58).

Det finns alltså tre principer som är viktiga ur utvecklingspedagogisk synpunkt. Dels att skapa och att fånga situationer så att barnen både får tänka och tala, att ge barnen tid för reflektion samt använda olika uttrycksmedel. Och slutligen att ta till vara på barnens alla idéer! Det finns tydliga mål att arbeta mot och det är att kunna utveckla att se eller sätt att se och förstå normer och värden. Det handlar om att kunna utmana barnen och att låta deras egna erfarenheter och tankar komma till tals (Pramling Samuelsson, Asplund Carlsson, 2003, s 58).

3.6 Sammanfattning

De tre teorier som vi har tagit upp är inte helt olika varandra. Det är t.ex. inte endast i det sociokulturella perspektivet som barnen lär sig av varandra, utan det gör de även i de andra två teorierna. I omsorgssituationer ger man barnen samspel, närhet och kommunikation som är betydelsefullt för deras utveckling. Barn lär sig hela tiden, i alla situationer. Det gäller för oss pedagoger att skapa miljöer för lärande. I det sociokulturella perspektivet är gruppen och individen i fokus. Genom att delta i sociala aktiviteter skapar människor mening. Det gäller alltså att pedagoger skapar tillfällen för både samspel och dialoger för att lärande skall kunna ske. Pedagoger skall också skapa en tillåtande miljö som utmärks av en ömsesidig hänsyn där barnens frågor och lärande tas på allvar. I omsorgssituationer är det betydelsefullt att den vuxna är närvarande och engagerad för att lärande skall ske. Inom konstruktivism sker en utveckling genom att barnet själv utvecklar en stor uppfattning av sin omgivning, detta innebär att barnet påverkar och observerar sin omgivning och bildar en egen förståelse för hur världen fungerar. Genom att barnen drar sina egna slutsatser och gör sina egna upptäckter så leder det till att barn utvecklar nya typer av förståelse. I en omsorgssituation kan detta betyda att barnen får komma till tals, presentera sina egna åsikter men samt lyssna på andra barn i t.ex. en samling. I utvecklingspedagogiken låter man barnen få tänka, reflektera och att dela med sig av sin erfarenhetsvärld. Genom att man gör detta utgår man från barnens egna tankar

som ett innehåll i verksamheten. Det är viktigt att man som pedagog synliggör barnens kompetens i alla vardagliga omsorgssituationer. För att kunna bekräfta barnens upplevelser och för att kunna föra en dialog behöver man veta var barnen befinner sig i sin utveckling.

4. Metod och tillvägagångssätt

Först tänkte vi att vi både skulle observera och intervjua pedagoger men efter att ha funderat och resonerat kom vi fram till att observationer inte var rätt metod för denna undersökning. Dels för att det fanns en stor risk att vi skulle påverka pedagogernas agerande men också för att vi inte skulle hinna med det tidsmässigt. Vi ansåg att det var viktigare att lägga ner mer tid på intervjuerna och vi kände att det skulle bli en mer kvalitativ undersökning eftersom vi då kunde lägga ner mer tid och kraft på intervjuerna. Vi har använt oss av en såkallad samtalsintervjuundersökning där det är svarspersonerna och deras tankar som är studieobjekten. Det är genom en sådan undersökning vi får reda på vad varje enskild person tycker och tänker om det vår undersökning gäller. Vi har intervjuat varje pedagog enskilt. I och med detta ställs i stort sett samma frågor till alla personer, men beroende på hur samtalet utvecklar sig kan frågornas ordning och innehåll vara olika mellan intervjuerna. Vi hade alltså samma frågor till alla, men vissa fick följdfrågor om vi sökte ett mer utvecklat svar (Esaiasson, Gilljam, Oscarsson, Wängnerud, 2007, s 258-260). När vi utformade frågorna tänkte vi på frågornas karaktär, detta för att vi inte skulle ställa några ledande frågor eller ja och nej frågor. Vi testade sedan frågorna och bad vår handledare granska dem för att vara säkra på att frågorna var genomförbara. Vi inspirerades och gjorde våra frågor utifrån Eva Johanssons (2005) bok.

Vid en sådan här undersökning handlar det om att ta reda på personernas tankesätt och åsikter om ett visst område för att sedan kunna utveckla begrepp och avgränsa kategorier. Det handlar också om att man genom undersökningen vill få reda på hur de utvalda personerna i undersökningen tycker. Det är alltså egentligen inte personerna ifråga som är intressanta utan det är deras tankar och uppfattningar som är i fokus. Vi var intresserade av vad pedagogerna tycker och tänker kring omsorgssituationer och det är deras svar som vår uppsats bygger på. För att alla intervjupersoner skall få en tydlig referenspunkt så fick de ta del av vår nedskrivna förförståelse av omsorgssituationer. Vid vår bearbetning av intervjuerna utgår vi ifrån denna. Då kan vi diskutera vad intervjuerna tillförde utöver det som vi redan funnit i litteraturen (Esaiasson m.fl., 2007, s 259).

Vi valde att spela in våra intervjuer, detta för att vi på tidigare arbeten endast har antecknat. Då upplevde vi att det var svårt att kunna sammanfatta intervjuerna exakt som de var. Eftersom vi baserar vårt arbete utifrån intervjuerna ville vi göra detta så korrekt som möjligt, därför valde vi att spela in alla intervjuer med förskollärarna. Intervjufrågorna baseras på tidigare litteratur och på vår förförståelse. Dessa frågor ska också bidra till att vi får svar på våra frågeställningar. Fördelarna med att spela in våra intervjuer var att vi kunde lyssna igenom alla intervjuer, höra deras uttryck och hur de formulerade sig. Detta är inte lika enkelt när man endast för anteckningar. Då kan man ha missat att ta med något som någon sa. Det är också lätt att feltolka meningar på ett annat sätt än vad de egentligen sa. Nackdelarna med att spela in var att pedagogerna inte riktigt kunde slappna av i början av intervjun. Detta för att de tänkte på att vi spelade in samtalet, dock blev det bättre efter en stund.

4.1 Urval vid vår intervju

De respondenter som har intervjuats är åtta stycken pedagoger på två olika förskolor i Göteborgsområdet. Alla pedagoger som vi har intervjuat har förskolläraryrket, de har

arbetat i verksamheten olika länge och de är alla i olika åldrar. Pedagogerna arbetar på våra vfu- platser, men de ingår i olika arbetslag. Varför vi valde att endast intervjua utbildade förskollärare på våra vfu- platser är för att vi tänkte att vi skulle få ett bättre engagemang då vi har deltagit i deras verksamhet.

4.2 Etiska principer

Stukát (2005) tar upp fyra olika riktlinjer från HSFR (humanistiska – samhällsvetenskapliga forskningsrådet) som skyddar undersökningspersonernas integritet. Vi har informerat intervju personerna om *informationskravet* som (2005) tar upp, vilket innebär att deltagandet är frivilligt och att de har rätt att avbryta intervjun när de vill. Intervjupersonerna fick också ta del av förhandsinformation där undersökningens syfte och tillvägagångssätt beskrevs och hur arbetets resultat kommer att redovisas. Alla intervjupersoner deltog frivilligt i vår undersökning. Vi hade tidigare delat ut ett brev där vi informerade om syftet med undersökningen. Vi har tagit del av *konfidentialitetskravet* som innebär att vi har tagit hänsyn till de medverkandes anonymitet. Alla som har medverkat i vår undersökning vet om att vi inte kommer att nämna deras namn, vilken förskola eller område de arbetar i. *Samtyckeskravet* innebär att deltagarna själva får bestämma över sin medverkan i undersökningen. Pedagogerna på våra två förskolor fick själva välja om de ville delta i vår undersökning eller inte. Vid intervjuernas start frågade vi pedagogerna om de godkände att vi spelade in vårt samtal. Vi förklarade varför vi ville spela in, att det skulle bli en korrekt transkribering. Vi berättade också för alla deltagande att vårt arbete skulle baseras på intervjuerna. *Nyttjandekravet* innebär att den information som man samlar in till en rapport endast får användas till forskningsändamål. Det material som vi har samlat in till vår uppsats kommer vi inte att använda till någon annan forskning (s 131- 132).

4.3 Begränsningar och tillförlitlighet

Eftersom vi har gjort vår undersökning på endast två förskolor kan vi inte generalisera vårt resultat. Utan vårt resultat visar endast hur det är på dessa två förskolor som vi har varit och genomfört vår undersökning på. Då vi har en relation till de intervjuade samt inblick i verksamheterna kan ha påverkat vårt resultat på ett negativt sätt. Att de inte svarade så som det kanske egentligen ser ut på deras förskola och på deras avdelning. Detta för att de visste vilka vi var och för att vi hade en relation till varandra. Esaiasson m.fl. (2007) hävdar att om man känner intervjupersonerna kan det finnas en risk att det blir mycket förgivettagande i samtalet (s 292). Kanske skulle vi ha valt att intervjua pedagoger på helt andra förskolor än där vi har genomfört vår vfu. Vi intervjuade endast två personer som arbetade på samma avdelning som vi har haft vfu på och de andra sex arbetade på andra avdelningar på förskolorna. Vi hade alltså endast mött de sex andra på arbetsplatsmöten (APT) och i fikarummet, det fanns alltså ingen djupare vänskap med dessa personer. Detta tror vi inte var ett hinder utan snarare positivt då vissa meddelade efter att vi avslutat intervjun att de tyckte att det var skönt att de visste vilka vi var som skulle intervjua. Något som vi dock känner nu i efterhand är att vi skulle ha varit mer tydliga med att informera om att inga andra skall höra intervjuerna mer än vi själva. Dock hoppas vi att detta inte har påverkat, utan att alla svarade så som de känner och tycker på frågorna.

Vi valde att intervjua endast åtta utbildade förskollärare och inga barnskötare då vi inte ville synliggöra olikheter mellan personalgrupper utan vi ville synliggöra omsorgssituationernas värde. Vi var oroliga för att vi kanske skulle kunna se ett mönster i vad och hur de svarade om vi hade valt att intervjua både förskollärare och barnskötare och detta var vi inte ute efter. Vi valde också att endast intervjua förskollärare eftersom vi själva snart är färdigutbildade förskollärare. När vi valde ut de pedagoger som skulle vara med i undersökningen, tog vi

kontakt med våra lokala lärarutbildare på våra vfu- förskolor, de frågade om de var någon som ville medverka. Alltså var det frivilligt att vara med vilket kan ha bidragit till att vi bara fick kontakt med de pedagoger som har en positiv bild av omsorgssituationer. Intervjupersonerna bor i samma kommun vilket kan ses som en begränsning då de har samma arbetsgivare och alla personerna får samma fortbildning.

5. Resultatredovisning

Vi kommer i vår resultatredovisning redogöra för hur våra intervjusvar blev. Detta kommer vi göra genom att dela upp det i olika rubriker för att göra det så tydligt som möjligt. Förskollärarna som vi har intervjuat har arbetat från två till 35 år i verksamheten:

- Pedagoger A: verksam i 17 år. Arbetar med barn mellan tre till fem år.
- Pedagoger B: verksam i 10 år. Arbetar med barn mellan ett till fem år.
- Pedagoger C: verksam i 2 år. Arbetar med barn mellan ett till fem år.
- Pedagoger D: verksam i 35 år. Arbetar med barn mellan ett till fem år.
- Pedagoger E: verksam i 30 år. Arbetar med barn mellan ett till fem år.
- Pedagoger F: verksam i 23 år. Arbetar med barn mellan tre till fem år.
- Pedagoger G: verksam i 19 år. Arbetar med barn mellan tre till fem år.
- Pedagoger H: verksam i 3 år. Arbetar med barn mellan ett till tre år.

5.1 Hur barn utvecklar sitt lärande

En pedagog uttrycker sig såhär: ”Jag tycker att de utvecklar sitt lärande i allt de gör, ser och upplever i sin vardag. För lärandet är ju liksom det som man ger dem, upplevelsen. Jag tror på lärandet när man gör det”. En annan pedagog menar att barn lär sig genom att få känna och pröva på och att få diskutera och vara med. En annan pedagog sa att hon tyckte att barn lär sig hela tiden även om man inte arrangerar speciella situationer. T.ex. att man berättar att nu ska vi lära oss det här, utan de lär sig i alla möjliga situationer. De arbetade just nu med olika smågrupper där de har speciella teman som de arbetar utefter och där menar hon finns ett lärande. Där pratar de mycket med barnen och det är ett ständigt ”importtagande”. Barn lär sig också genom att härma varandra och genom att hjälpa varandra. Helt enkelt genom samspel med varandra menar en av förskollärarna. Men hon tror inte på det här att ha flera barn på en samling och att man ska berätta och ”lära ut” där. Utan hon tror mer på det spontana, att barnen frågar om saker och att man fångar den situationen och genom att fråga dem fördjupade frågor tillbaka.

En annan pedagog berättar att hon tycker att det är viktigt att samspela och samtala med varandra. Att barnen tittar på hur de andra gör. Hon berättar om fadderverksamheten mellan de stora och de små som de har på deras avdelning. ”Oftast har mindre barn mycket att hämta från stora barn, men stora har även att hämta från de små barnen”. En annan av förskollärarna tycker att barn lär sig mycket genom att få prova mycket själva. Hon använder Deweys begrepp ”learning by doing”. Hon berättar att det tror hon mycket på att de ska prova själva. Men hon menar också att man kan visa dem, men helst inte för mycket. Det bästa är att de skall få upptäcka själva.

5.2 Hur kan pedagogerna bidra i barns lärandeprocess

Enligt en pedagog är det ”Genom att vara lyhörd på barnens funderingar och kanske också ta reda på vad det egentligen är som de undrar över och kanske inte prata så jättemycket själv...”. En annan av förskollärarna menar att det är viktigt att man synliggör lärandeprocessen i vardagssituationerna för att barnen skall få se sitt eget lärande. Hon tycker

inte att man ska behöva ta barnen åt sidan för att säga till dem att de har lärt sig något utan hon menar att man kan påpeka det kontinuerligt. Att uppmärksamma att barnen lär sig och att påvisa det för dem är något som en annan pedagog tar upp. Hon tycker att det är viktigt att man ser alla barn, både i grupp och individuellt och att man finns till som vuxen och att uppmärksamma lärandet när det sker. Att vara närvarande och att vara med barnen är viktigt.

Att ha en tillåtande miljö tycker en av intervjupersonerna är grunden för att det skall kunna ske en lärandeprocess. Flera av förskollärarna tar upp att det är viktigt att ge barnen tid för att känna på, pröva och diskutera med varandra. Att det är viktigt att barnen får upptäcka själva. En pedagog säger att man kan bidra genom att vara nyfiken och att man vill lära sig. Att barnen känner att vi bryr oss och att vi tar det på allvar det som de säger. Det är också viktigt att man är lyhörd. ”Att vara en god förebild. Jag måste ju föregå som ett gott exempel gentemot barnen för barn gör ju som vi gör och inte som vi säger”.

5.3 Förskollärarnas definition på vad en omsorgssituation är

Det var flera som tyckte att det var svårt att förklara vad ordet omsorgssituation innebär, men efter lite funderingar kom de igång. En av dem tyckte att blöjbyten är en omsorgssituation. Hon menar att det är en sådan situation som man inte bara byter blöja utan att man försöker ha ett samspel tillsammans med barnen. Hon nämner också påklädning som en omsorgssituation, att man där för en dialog och att barnen skall få försöka mycket själva. ”Omsorg för mig är också att man har tid för barnen, mycket att man liksom kan... alltså så där tid då man bara sitter och 'gottar' sig, pratar och man läser en bok i lugn och ro... alltså det här lugnet”. En annan intervjuperson tyckte att omsorgen om att se hela personen och att ta in lärandet i omsorgen. Det är inte bara det som du ger barnen, t.ex. att byta blöjor utan hon menar att omsorgen är allt.

”Jag får nog tänka här lite innan jag svarar... eh, omsorg. Det första som jag tänkte på det var det här omvårdande men det är inte riktigt det för det här är ju omsorg då. Först tänkte jag omvårdnad mer, men omvårdnad är ju något helt annat än omsorg. För mig är det två helt olika ord”. Hon resonerar vidare att omvårdnad är mer att barnen skall vara hela och rena och att barnen skall må bra fysiskt för att det skall fungera. Omsorg menar hon är mer *allt*, det som är svårt att ta på och det som verksamheten bygger på. En annan pedagog tycker att det bland annat är att barnen blir tillgodosedda och hon tycker att det är mycket omsorgssituation hela tiden. Flera av pedagogerna nämner blöjbyten, av- och påklädning, matsituationer och tvätta händerna som exempel på omsorgssituationer.

5.4 Barns lärande i omsorgssituationer

Alla intervjupersoner tycker att omsorgssituationer kan bidra till barns lärande och att det är viktigt att man är en förebild. En pedagog ger ett exempel på tambursituationen. Hon menar att om man har en tillåtande miljö och en tillåtande omsorgssituation så kan det bidra till en lärandemiljö. Det är också viktigt att man ger barnen tid. Det är viktigt att barnen få klä på sig själva på förskolan, även om de inte får göra det hemma. Att barnen får tid på sig att prova själva är viktigt och att man visar varje framsteg barnen tar.

”Att man kan utnyttja de situationerna och det är då som man har en väldig närhet med barnen och närkontakt och då kan man ju passa på att ha de här små samtalen med det enskilda barnet”. Att man kan samtala kring annat än den situationen man befinner sig i, tycker en av förskollärarna är viktigt. Man kan t.ex. sjunga sånger och göra kroppslekar när man byter blöjor. I omsorgssituationer möter man barnet och det är där man kan prata och diskutera om allt möjligt, menar en pedagog. ”... man får in så mycket mer än själva omsorgssituationen,

man får in matematiken, man räknar knappar...". I det emotionella lärandet, att man tar tillvara och att man är rädd om varandra. Att barnen blir bemötta på ett vänligt och trevligt sätt menar en pedagog bidrar till barns lärande i omsorgssituationer. Omsorgen är hela dagen, menar en annan, att man ständigt får lyssna på barnen och att man är alert.

Flera av förskollärarna tar upp betydelsen av portfolion där man kan synliggöra barnens lärande och utveckling för dem. De tog också upp att barnen i omsorgssituationer blir sedda och att man tar sig tid att prata tillsammans. Att man stärker deras självkänsla och skapar en trygghet. De tar också upp att man inte skall värdera barnen utan man skall se dem som de är. En av förskollärarna menar att en omsorgssituation som t.ex. tambursituationen inte alltid blir ett lärandemoment för alla. Hon menar att de barn som klär på sig snabbt själva inte får ut mer än att få komma ut. Andra barn kan man fånga upp och synliggöra deras lärande. Vad barn kan få ut av en omsorgssituation menar en annan pedagog beror på vilken omsorgssituation det är. Hon tog påklädningen som ett exempel där det oftast tar lång tid och det kan vara ett stressmoment. Hon tycker att barn kan få ut att de lär sig att de kan själva, att de klarar att ta på sig bara om de får prova och att man litar på sin egen förmåga. Att barnen får tid och att de får hjälp, men om de misslyckas gång på gång för att det är bråttom och att det inte finns någon pedagog i närheten som kan hjälpa till så blir det ständigt misslyckanden för barnen.

"Man planerar oftast inte in något lärande för just de situationerna utan det är ju någonting spontant som man liksom tar med och tar vara på just den situationen och ser vad som händer". Hon tycker också att det är viktigt att barnen känner sig beskyddade, kroppskontakt och närhet. Ögonkontakten är också betydelsefull för då menar hon att man ser bara *det* barnet och genom ögonkontakt blir det ett tillfälle att på många sätt bekräfta barnen.

5.5 Omsorg och omsorgssituationer i läroplanen

Nästan alla förskollärarna som vi intervjuade tycker inte att läroplanen specifikt tar upp omsorgssituationer. Å andra sidan berör den barns lärande som pedagogerna menar ingår i omsorgssituationerna, men nästan alla tyckte att det var svårt att hänvisa till läroplanen. "Ja, vad ska vi säga om det. Eh, det vet man ju vad det här är med de här strävandemålen. Det gäller ju allt egentligen, att de skall få prova saker och omsorgen att man ska ta tillvara på varandra". En pedagog tycker att läroplanen påvisar lärandet, men att omsorgssituationerna också är ett lärande men som kanske inte beskrivs tydligt i läroplanen.

"Ja, det är väl klart att den tillgodoser omsorgssituationer. Men sen så går den inte in så djupt in exakt på vilken situation man pratar om, utan det är mest generellt. Att man skall tillgodose barnens behov". En annan pedagog tar upp hur det var förr, att det då var mer fokus på omsorgen och att den var den största biten. Då handlade det om att passa barnen och att ta hand om dem. Nu menar hon är det mer fokus på lärandet i omsorgssituationer och i övrigt. Omsorgen kanske inte är huvudbiten i förskolan, idag är det så mycket annat runt omkring som tar tid från barnen.

5.6 Pedagogernas syfte med omsorgssituationer

Trygghet, tillit och en positiv miljö är något som flera av pedagogerna tar upp. "Att ge det individuella barnet uppmärksamhet... att finnas till och att lyssna in... få den här ögonkontakten... man försöker ju hinna med att samtala med dem, inte bara att det blir det här löpandebandprincipen". En av pedagogerna tar upp måltidssituationen som exempel där målet är att alla barn skall få komma till tals. Det är en lugn stund där man har få barn vid sitt bord och barnen får berätta och man kan spinna vidare på det som de säger. Pedagogens roll blir att vara nyfiken och lyhörd.

Att finnas till som en trygghet och tillit för barnen nämner en av pedagogerna är en viktig del. Att man inte lär barnen utan att man ger dem möjlighet att lära sig. Detta menar hon att man gör genom att skapa en tillåtande miljö. Att få en bra självkänsla och att barnen känner sig omtyckta menar en pedagog är viktigt. Att barnen utvecklar sig själva och att barnen också lär sig hur man skall vara mot andra människor och djur. En annan tar upp att det är viktigt att det blir en positiv stund i omsorgssituationer och att barnen inte känner sig stressade. Det är också viktigt att man som vuxen finns till för barnen så att de kan få hjälp om de vill. Att man bekräftar barnen, att man ser dem och att man hjälper till att bygga upp deras självkänsla menar en pedagog är viktigt. ”... att det skall bli en meningsfull vardag här, det ska inte bara bli som en del tror att vi bara passar barn... jag tycker att det ska vara en meningsfull vardag i det mesta men självklart ska man ju faktiskt ha roligt...”

5.7 Påverkande faktorer i omsorgssituationer

Alla pedagoger berättade att det oftast inte blir som man tänker, men de flesta pedagoger ser det som något positivt: ”Det är det som är så roligt tycker jag att det inte finns någon planering som går precis så och då tror inte jag på att man mår bra som pedagog”. Att det inte blir som man hade tänkt sig menar en pedagoger kan vara positivt. Att man ändå kan titta tillbaka på och hitta bra saker på det som skedde. Hon ger ett exempel på ett tillfälle då de skulle lära sig att måla randigt för att få in motoriken. Det hela slutade med att de började prata om zebror istället. ”Det är människor vi arbetar med... jag har en tanke med barnen men de kanske inte alls har samma tanke som jag hade” säger en annan pedagog. Hon menar att det i slutändan inte kanske blir som man hade tänkt för att man leds in på ett annat spår av barnen, men det är inget negativt. En annan berättar att man ibland får tänka om för att man kanske inte möts upp på samma nivå. Alla barn är olika och därför får man ta dem olika och då menar hon att man får prova olika sätt för att nå barnen.

Det kan finnas andra orsaker runt omkring till varför det inte alltid blir som man har tänkt sig. Det kan bero på tidsbrist och att man kan vara stressad, menar en pedagog. Att man skall få det att gå fort och ibland menar hon att det måste det. Hon ger som förslag att ibland kan man endast vara två personal och att en skall iväg på möte, då menar hon att man måste skynda på och att det är en brist i sig. Hon säger också att man vill ge alla barn tid, men att det inte alltid finns. Man kanske hinner ge dem lite, men inte varje dag. Hon nämner också organisation, att alla behöver t.ex. inte vara i tamburen samtidigt utan där kan man arbeta på ett smidigare sätt. Det kan hända något så att det blir bråttom, att man blir stressad förklarar en pedagog. Hon menar att man inte alltid kan vara på topp, men att tidsbristen också har en påverkan.

5.7.1 Hur förutsättningarna skulle kunna ändras

En pedagog menar att tidspresen kan ligga hos en själv och arbetslaget. Det gäller att diskutera med varandra och att man är samspelta med varandra. Hon ger exempel på att man inte alltid behöver vara ute till klockan tio. Kommer vi ut tjugo minuter senare för att vi har haft en dialog med ett barn är det ingen fara. En annan påverkande faktor, menar två pedagoger, är bland annat att det är för stora barngrupper och att dagarna blir upphackade av faktorer runt omkring såsom möten. Det är viktigt att man får finnas till för barnen, men hon menar att det hela tiden läggs till saker på pedagoger som skall göras utanför barngruppen.

Att vara flexibel, menar en annan pedagog är viktigt för att det skall kunna bli bättre. Att dela på barnen, menar en pedagog kan vara en lösning. Att alla barn inte behöver gå ut samtidigt eller att några barn är inne och de andra går ut. Hon ger också exempel på måltidssituationen, där kan man tänka på hur man placerar barnen. Hon tänker mycket på organisation för att det

skall fungera i vardagen. Hon menar att det är viktigt att man tar lärdom av alla situationer som finns.

5.8 Hur de kan bidra till att en omsorgssituation blir ett lärande

Pedagogerna berättar att det är viktigt att man har samtal och att man kommunicerar mycket med barnen. Att lyssna och att ställa frågor och att spinna vidare på det barnen säger är betydelsefullt och att vara tillgänglig och att låta barnen prova mycket själva. Flera berättade att man skall vara en bra förebild för barnen och att ge dem möjligheter och tid. Att se möjligheterna istället för hinder. Den enskilda kontakten med barnen är också viktigt och att man är närvarande.

Alla pedagoger tycker att omsorgssituationer har ett värde. I omsorgssituationer har man en nära kontakt med barnen, speciellt de små. Hon menar att det är en grundpelare i arbetet med de små barnen, menar en pedagog. Omsorgssituationer har ett värde i sig för att det utvecklar bland annat barnens självständighet. Alltså, att kunna ta hand om sig själv. I dessa situationer lär man sig det man skall ha med sig i resten av livet.

5.9 Omsorgssituationer som kan vara problematiska

Överlag så tycker de flesta av pedagogerna att tambursituationen är den som är mest problematisk. Det kan bero på att det är stressigt, att man inte har tiden och att det är för många barn samtidigt i tamburen vilket kan leda till både stress och kaos. En pedagog tycker inte att tambursituationen är speciellt rolig, hon tycker aldrig att den blir riktigt bra. Hon menar att flera barn vistas på en liten yta och att det då främst är planeringen som inte fungerar. En annan berättar att barnen kan få vänta länge i tamburen för att de är påklädda, men de får inte gå ut för ingen vuxen är ute än. Detta menar hon är tråkigt för barnen, att det går ut över dem. Ytterligare en pedagog som tycker att tambursituationen är jobbig säger att den kan vara svår att få lärorikt, detta för att det är för många barn som behöver hjälp. Hon tycker att hon har höga krav på sig att det skall bli en pedagogisk bit av situationen, men att den är alldeles för stressad. Alla barn skall ut samtidigt och där finns det en tidspress menar hon att man ska hinna ut innan man skall in igen. Hon tycker att hon aldrig är riktigt nöjd med hur situationen blir och att hon oftast är alldeles slut efteråt.

Efter vilan tycker en av pedagogerna att det kan vara jobbigt att stimulera alla barnen. Från att ha varit en lugn stund till att gå till ett kaos för att alla barn vill starta igång med någon aktivitet. I detta moment känner hon att hon inte räcker till. Hon tycker inte att fler personal skulle lösa problemet, utan snarare en mindre barngrupp. Andra saker runt omkring "äts" upp av kringliggande saker som t.ex. möten. Detta tar tid från stunder med barnen vilket leder till att man inte t.ex. kan spela spel lika länge och lika ofta som man kunde göra förr. En annan pedagog nämner tiden som en faktor. Hon säger att vilken omsorgssituation som helst kan bli problematisk om man inte har tiden. Dagarna är uppbundna på de fasta rutinerna som finns som t.ex. lunch och mellanmål. Om barnen inte vill eller inte samarbetar i vissa situationer så är det ibland ett nödvändigt ont att försöka lösa situationen. En pedagog tar blöjbyte som ett exempel, där måste man försöka locka barnet eftersom blöjan måste bytas.

6. Slutdiskussion

Vi har delat upp vår slutdiskussion i tre olika rubriker. Först kommer vi att diskutera resultatet och efter det vårt val av metod. Till sist kommer vi att ta upp vad vårt ämne kommer ha för relevans för läraryrket.

6.1 Resultatdiskussion

I vår resultatdiskussion kommer vi att ha våra frågeställningar som rubriker. Detta för att det skall bli tydligt om vi fick svar på våra frågor eller inte.

6.1.1 Vad har pedagogerna för tankar om vad en omsorgssituation innebär?

Flera av pedagogerna tyckte att det var svårt att förklara vad om en omsorgssituation är, detta för att de inte var bekanta med begreppet. En av pedagogerna diskuterade skillnaden mellan omvårdnad och omsorg. Först tänkte hon på omvårdnad när vi nämnde omsorgssituationer och hon menade att det är något helt annat än om omsorg. Hon menade att omvårdnad är mer att barnen skall vara hela och rena och att de skall må bra fysiskt, medan omsorg är mer allt runt omkring som är svårt att ta på. ”Omsorg [...] kan alltså handla om olika moment man gör i verksamheten, specifika situationer vilka har med vård att göra. Den andra sidan av omsorgen berör hur man förverkligar verksamheten och möter andra vilket har med omtanke att göra” (Johansson och Pramling Samuelsson, 2001, s 84). Varför pedagogerna hade svårt att beskriva vad en omsorgssituation innebär har vi en förståelse för. Detta för att vi redan hade en förståelse för begreppet eftersom vi läst Eva Johanssons (2005) bok som bl.a. handlar om omsorgssituationer. Vi funderar på om detta är ett begrepp som hon själv har myntat eller om det har funnits innan bara att man inte benämnt det som omsorgssituationer.

Förskolans läroplan tar upp mycket om omsorg som vården om barn. Vi hittade inga konkreta förklaringar på vad omsorgssituationer innebär även om läroplanen belyser mycket lärande som ingår i dessa situationer. Flera av pedagogerna tycker att läroplanen är tydlig när det gäller lärandet, men att den inte tydligt går in på lärandet i omsorgssituationer. Flera punkter som handlar om omsorg har vi tagit upp innan under rubriken styrdokument och i vårt resultat. Vi uppfattar detta som att lärandet skall finnas i alla situationer som sker på förskolan, att lärandet har kommit att bli ett större fokus. Detta menar även en av pedagogerna som vi intervjuade, att det förr var mer fokus på omsorgen och att det då var den större biten. Då handlade det mer om att passa och ta hand om barnen. Nu menar hon att det är mer fokus på lärandet. Hon tycker också att omsorgen inte är i centrum i förskolan idag. ”Omsorg innebär ett nära och intensiv kontakt mellan vuxen och barn och uppfattas vara av stor betydelse för barnens identitetsutveckling och uppfattning av sig själva i förhållande till andra människor” (Persson, 2000, s 72). Vi tycker att det är viktigt att vi inte bara tänker och har barnens kunskapsutveckling i fokus, utan det är minst lika viktigt att vara nära barnen genom bl.a. kroppskontakt. Detta menar vi är utifrån vad förskolans läroplan säger. Att man inte får stirra sig blind på allt det fokus den lägger på lärandet, utan det är viktigt att också bara ”vara” med barnen. En av pedagogerna säger att omsorg för henne är den tid då man kan sitta ner och läsa en bok med barnen och bara ha det mysigt. Persson (2000) skriver att om barnen är trygga har de mycket lättare att lära sig saker (s 73).

6.1.2 På vilket sätt bidrar omsorgssituationer till ett lärande enligt pedagogerna?

”Miljön ska vara öppen, innehållsrik och inbjudande” (Lpfö 98, s 8). Pedagogerna tycker att omsorgssituationer bidrar till ett lärande, men att det ligger mycket hos pedagogerna själva för att lärandeprocessen ska ske. Det är viktigt menar dem att vi som pedagoger jobbar på miljön så att den är tillåtande och att barnen får prova själva. Asplund Carlsson och Pramling Samuelsson (2003) skriver att det är pedagogernas förhållningssätt till barnen som är avgörande om ett lärande skall ske. Att framförallt vara intresserad och ha en positiv attityd till barnen och till individen (s 57). Vår studie visar vikten på att vi som pedagoger har en stor

roll i barnens vardag på förskolan. Framförallt tycker vi att det är viktigt att ha ett stort engagemang i omsorgssituationer, där man visar för barnen att vi finns där för dem och att vi är intresserade av det barnen gör. Som vid t.ex. matsituationen, att vi lyssnar på barnen och att vi kan spinna vidare på det som de säger och att ställa följdfrågor. Att helt enkelt visa att det som barnen säger betyder något. I Lpfö 98 står det att: ”Den pedagogiska verksamheten skall genomföras så att den stimulerar och utmanar barns utveckling och lärande” (s 8). Det är viktigt att vi låter barnen komma till tals, att de inte kommer i kläm bara för att vissa omsorgssituationer ibland kan vara stressade. Det är vår uppgift att utmana barnen och låta deras egna erfarenheter och tankar bli betydelsefulla. Pedagogerna menar att de kan bidra till barns lärandeprocess genom att vara lyhörda på barnens funderingar och att man inte som vuxen tar över barnens samtal. Det är viktigt att vuxna låter dem prata och fundera självständigt utan att vi avbryter och fyller i.

Att synliggöra lärandeprocessen tycker pedagogerna är viktigt. Vi tycker att detta är en stor del i barnens lärande. För att de ska veta att de lär sig något och känner att det de gör är meningsfullt måste vi visa det för dem, detta kan vi göra genom bl.a. portfolion (en pärm där man kan dokumentera vad och hur barnen lär sig). Det är viktigt med de spontana samtalen med barnen där vi enkelt kan påvisa deras lärande. T.ex. i en tambursituation, om ett barn klarar att dra upp dragkedjan själv som han eller hon inte har kunnat innan blir det viktigt att vi belyser det när situationen sker. Förskolans läroplan tar upp att det är viktigt att förskolan strävar efter att varje barn har en tilltro till sin egen förmåga och att de utvecklar en självständighet (Lpfö 98, s 9). Att barnen känner sig beskyddade, att de får närhet och kroppskontakt tycker pedagogerna är betydelsefullt. Där håller vi med, att vi inte glömmer bort närkontakten och den omvårdande delen med barnen. Att vi inte endast lägger fokus på lärandet utan det gäller att hitta balansen mellan omsorg och lärande.

Johansson (2005) skriver att omsorgssituationer är betydelsefulla inslag i barns vardag där närhet, kommunikation och samspel är viktiga delar. Synen på barns lärande har en stor betydelse för hur omsorgssituationer utformas. Omsorgssituationer är känsliga moment som kan bli mycket stressade för både pedagoger och barn. Därför menar Johansson att det är viktigt att omsorgssituationer planeras väl (s 158). Flera av pedagogerna tycker att omsorgssituationer kan bli mycket stressade och att det då är svårt att skapa ett lärande för barnen. Att de kan bli stressade kan bero på flera olika anledningar som vi presenterade i resultatet, bl.a. tidspress och stora barngrupper. Vår undersökning stödjer att mycket tid tas från barnen. Det är mycket runtomkring som påverkar, bl.a. att man skall gå på möten och att man har planeringstid. Detta är såklart viktiga saker, men det gör som sagt att det tas tid från barngruppen. Här anser vi att det är viktigt att vara positiv, att man inte lägger för mycket energi på det negativa. Gör man det går det ut över verksamheten och barnen. Johansson (2005) menar att förhållningssättet hos pedagoger är betydelsefullt och det hänger ihop med ett gemensamt mål som pedagogerna har i arbetslaget (s 152). Efter att ha genomfört vår studie håller vi med Johansson, har man en gemensam planering även bakom omsorgssituationer leder det till bättre samarbete, både mellan pedagoger och mellan pedagog och barn. Det gäller att veta var man vill med situationen. T.ex. om man går in med inställningen att det är jobbigt och att tiden inte räcker till i en situation då blir utgången så. Men om man har ett mål med situationen så blir den mer värdefull och lärorik.

Pedagogerna tar upp vikten av att se lärandet under hela dagen. Att utnyttja varje litet tillfälle som finns i vardagen för närkontakt och samtal för det enskilda barnet. En pedagog sa att det är i omsorgssituationer som man möter barnet och att man får tillfälle att diskutera allt möjligt.

Vi kan känna att pedagogerna nämnde mycket om den enskilda individen, men inte så mycket om barnen som grupp. Det är viktigt att se att barn lär av varandra och tillsammans med andra, d.v.s. att ha det sociokulturella perspektivet i åtanke. Det är genom aktivt deltagande med olika sociala relationer som barn skapar sig lärande (Carlgren, 1999, s 39). Flera av pedagogerna tar också upp vikten av att barnen måste få prova mycket själva på egen hand. En av pedagogerna nämnde Deweys ”learning by doing” (Claesson, 2002, s 31), som helt enkelt innebär att man lär sig bäst genom att få prova själv. Flera av pedagogerna tycker att det är svårt att veta när och hur man skall hjälpa barnen och när man hjälper för mycket. Vi kan också känna att det kan vara en svår balansgång, men vi tror ändå på att barnen skall få prova mycket själva och att vi finns där som en hjälpande hand. Det handlar mycket om att läsa av barnen, att se vad de kan och inte kan. Asplund Carlsson och Pramling Samuelsson (2003) skriver att utvecklingspedagogiken innebär att man som pedagog skall undersöka vad barnet kan och vad barnet skall utveckla en förståelse för. Det är alltså viktigt att vi som pedagoger vet vad barnen kan för att barnen skall kunna utvecklas vidare. Det är viktigt att vi vet vad barnen kan, speciellt i omsorgssituationer som inte alltid är planerade situationer. Detta för att vi skall kunna stimulera barnen i deras lärande och utveckla dem vidare.

6.1.3 Vad anser pedagogerna är problematiskt i omsorgssituationer?

Vi trodde att pedagogerna skulle berätta att omsorgssituationer var mer problematiska än vad de berättade att de var. På ett sätt blev vi glada när vi hörde detta, att det fungerar bra på avdelningarna med omsorgssituationer, men vi frågar oss ändå om det stämmer överens med verkligheten. Detta för att vi gick in med förståelsen om att omsorgssituationer har en tendens att bli problematiska efter att vi läst Eva Johanssons (2005) bok. Pedagogerna berättade att det är tambursituationen som är mest problematisk i förskolans vardag. Detta för att det ofta kan bli stressigt, att man inte har gott om tid och att det är för många barn på liten yta. Vi har genom egna erfarenheter från både vfu och vikariat fått uppleva att denna situation ofta kan bli stressig och högljudd. ”Omsorgssituationerna kännetecknas ibland av effektivitet, en strävan att få barnen färdiga så att man kan genomföra nästa moment” (Johansson, 2005, s 148). Dock tror vi att tambursituationen kan bli väldigt lärorik om man har ett pedagogiskt förhållningssätt. Vi kan tänka oss att anledningen till att de inte upplever situationen som problematisk på det sätt som vi ansåg innan, kan dels bero på att vi inte vet deras mål med situationen. Det kan också bero på att man lätt kan bli ”hemmablind” på sin arbetsplats. Då menar vi att situationen kanske är problematisk i andras ögon och att man inte inser vad som kan förbättras. Det kan också vara så att de har ”gett upp”. En av pedagogerna sa i vår intervju att tambursituationen ibland kan vara väldigt jobbig. Att den aldrig blir som man vill och att man är helt slut efteråt. ”Å ena sidan tycks omsorgssituationer inte vara organiserade med tanke på att ge utrymme för barns egna initiativ och lärande, eller som ett tillfälle till samspel och kommunikation mellan barn och vuxna” (Johansson, 2005, s 151). Istället menar Johansson att fokus ligger på själva genomförandet av momenten.

En annan situation som kan vara problematisk är efter vilan. Från att ha varit en lugn stund kan det snabbt bli kaos, menar en pedagog. Vid denna stund är man oftast ensam och lösningen på problemet är inte fler personal utan en mindre barngrupp. Detta gör att man inte hinner med alla barn, att man inte räcker till. En annan av pedagogerna nämner att det är tiden som är problemet. Har man inte tid, blir alla omsorgssituationer problematiska. Att dagarna är uppboundna på fasta tider som t.ex. lunch och mellanmål. Detta tycker vi är en organisationsfråga. Mycket kan bli bättre genom att vi både planerar och organiserar på ett bättre sätt. Dock är situationen efter vilan ett svårt dilemma för det går inte att ta bort raster för att man skall få det att fungera. Oavsett vad man hittar på med barnen efter vilan så är man fortfarande själv med många barn. Men vi håller med om att lösningen inte är att anställa fler

pedagoger, utan helst att minska barngrupperna. Johansson (2005) skriver att det blir lätt att frångå sina intentioner när strukturen inte håller och det beror ofta på att man som pedagog inte tycker att man kan påverka situationen. Detta kan till stor del bero på att det är många barn i förhållande till antalet vuxna (s 153).

Alla pedagoger som vi intervjuade säger att det sällan blir som man tänker med omsorgssituationer, men det behöver inte vara i negativ bemärkelse utan att det kan vara någonting positivt. En pedagog sa att man kan titta tillbaka på det man gjorde och hitta bra saker som hände istället. En annan sa att vi arbetar med människor och vi är alla olika och att det inte blir som man tänker för att barnen tänker någonting annat. Detta gör att vi leds in på deras tankar på ett positivt sätt. Detta stöds i läroplanen på följande sätt: "De behov och intressen som barnen själva på olika sätt ger uttryck för bör ligga till grund för utformningen av miljön och planeringen av den pedagogiska verksamheten" (Lpfö98 s 10). Det är klart att man har planerade aktiviteter tillsammans med barnen och det måste vara så. Vad som blir viktigt är att om barnen styr åt ett annat håll än vår planering är det inte alltid negativt. Det är också betydelsefullt att vara med barnen vid icke planerade tillfällen som vid fri lek. Vi är där för barnen och det är deras intressen som ska vara i fokus. Asplund Carlsson och Pramling Samuelsson (2003) skriver att i en barncentrerad pedagogik är det barnets erfarenheter som är det väsentliga i barnens lärande och lek. Det innebär att vi pedagoger möter barnet i deras tankar som de ger uttryck för (s 59).

För att det ska kunna bli bättre i omsorgssituationer menar pedagogerna att det behöver bli mindre barngrupper och att dagarna blir mindre upphackade av saker som t.ex. möten. De säger att som pedagog behöver man vara väldigt flexibel. Det gäller att ha en välplanerad grundorganisation där man t.ex. tänker på att inte ta ut alla barn i tamburen samtidigt. Vi anser att samarbetet i arbetslaget här är av stor betydelse. Det blir betydelsefullt att man har pratat om vem som ska göra vad i vardagssituationerna för att man ska kunna frångå rutiner, detta för att man skall kunna ägna mer kvalitativ tid åt barnen. Vi anser att det är först när grundrutinerna sitter som man kan frångå dem. Ett gott samarbete gör att man som pedagog kan se att kollegan är mitt uppe i en lärandesituation och att det då är viktigt att man är flexibel och ser barnen i första hand och inte rutinerna som ska göras. "Människor lär genom att delta i praktiska och kommunikativa samspel med andra. De sätt att resonera och tolka verkligheten som vi möter i interaktion, använder vi senare som resurser för att förstå och kommunicera i framtida situationer" (Säljö, 2000, s 105-106). Att diskutera mycket i arbetslagen för att komma fram till nya tänkbara lösningar för t.ex. omsorgssituationer gör att det blir ett bättre samspel och en ökad förståelse för varandras sätt att tänka.

6.2 Metoddiskussion

Vi tycker att vi gjorde rätt i att intervjua pedagoger, men vi kan fortfarande känna att vi kanske skulle ha intervjuat pedagoger på andra förskolor än de vi har haft under vår vfu. Att vi kände några av pedagogerna kan ha gjort att vi har fått mindre kvalitativa svar. Med det menar vi att pedagogerna kanske inte var helt tydliga i sina svar. Detta kan vi dock inte veta, utan detta är endast något som vi funderat på i efterhand. Det hade varit att observera pedagogerna för att få en större förståelse för hur det faktiskt är ute på förskolorna. I sådana fall hade vi behövt mer tid att kunna genomföra observationer som skulle vara kvalitativa. Vi tror att det är viktigt att vara ute på förskolorna en längre tid för att det skulle kunna bli en så rättvis bild av det praktiska arbetet som möjligt. Vi anser också då att vi skulle kunna ha påverkat pedagogerna i deras agerande, men också barnen.

Vi kan känna i efterhand att det var svårt att vara neutral, att inte påverka pedagogerna i intervjuerna. Detta tror vi till stor del beror på att vi hade valt frågor som det krävdes en förförståelse för. Vi fick ofta förklara vad vi menade med vissa begrepp, t.ex. omsorgssituationer och övergångssituationer. Men när vi skrev våra frågor trodde vi att de skulle ha större kunskap om vårt ämne än vad de hade. Varför det inte riktigt blev som vi ville kan bero på att vi är oerfarna som intervjuare.

Vi har valt att inte ha med allt som pedagogerna svarade på våra frågor. Detta för att de på något sätt inte var relevant eftersom de krockade med vårt anonymitetskrav eller att svaren helt enkelt inte var relevanta för vår studie. Vi har också valt att inte ta med vissa frågor i resultatet, då vi i efterhand känner att de inte berör vår frågeställning.

6.3 Relevans för läraryrket och behov av fortsatt forskning

Genom vår studie ville vi uppmärksamma omsorgssituationernas betydelse i förskolans vardag. Att få pedagogerna att tänka efter genom intervjuer hur de arbetar och hur de agerar i omsorgssituationer. Vi har också fått en större förståelse för omsorg, omvårdnad och vardagssituationer. När vi gick ut och intervjuade hade vi en förförståelse för hur det kan vara på förskolor. Genom vår undersökning har vi fått reda på hur olika det kan se ut och hur viktigt det är att reflektera och diskutera inom arbetslaget. Detta var något som även intervjupersonerna påpekade, att det är viktigt att få tänka efter och att reflektera. De menar att det var uppskattat att få bli intervjuade och att verkligen få reflektera över deras roll, i detta fall, i omsorgssituationer.

Det var svårt att hitta relevant litteratur som berör omsorgssituationer. Det är nästan bara Eva Johansson och Ingrid Pramling Samuelsson som har forskat inom ämnet. Vi tycker att omsorgssituationer är ett ämne som det skall forskas mer i och vi tycker att vi genom denna studie visar betydelsen i omsorgssituationer. Vi vill inte att man skall glömma bort omsorgen som en del av lärandet och vi tycker inte att man alltid behöver se omsorg och lärande som en helhet som det beskrivs i läroplanen. Men att omsorgen skall ses som lika viktig som lärandet.

7. Referenser

- Carlgren, Ingrid. (1999). *Miljöer för lärande*. Lund: Studentlitteratur.
- Claesson, Silwa. (2002). *Spår av teorier i praktiken*. Lund: Studentlitteratur.
- Dahl, Eva-Lena. (2000). "Några reflektioner kring omsorgsbegreppet och fröbelpedagogikens grunder" i Omsorgsbegreppet i förskolan. Olika infallsvinklar på ett begrepp och dess relation till en verksamhet, rapport från Nätverk för barnomsorgsforskning, Göteborg 20-21 november 2001 vid Linköpings Universitet: Tema barn.
- Esaiasson, Peter m.fl. (2007). *Metodpraktikan: Konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Halldén, Gunilla. (2000). "Omsorgsbegreppet i förskolan. Olika infallsvinklar på ett begrepp och dess relation till en verksamhet" i Omsorgsbegreppet i förskolan. Olika infallsvinklar på ett begrepp och dess relation till en verksamhet, rapport från Nätverk för barnomsorgsforskning, Göteborg 20-21 november 2001 vid Linköpings Universitet: Tema barn.
- Johansson, Eva. (2005). *Möten för lärande. Pedagogisk verksamhet för de yngsta barnen i förskolan*. Stockholm: Skolverket.
- Johansson, Eva och Pramling Samuelsson, Ingrid. *Pedagogisk Forskning i Sverige*, nr 2/2001
- Johansson, Eva och Pramling Samuelsson, Ingrid. (2000). "Måltidssituationer på förskolan – ur ett omsorgs- och lärandeperspektiv" i Omsorgsbegreppet i förskolan. Olika infallsvinklar på ett begrepp och dess relation till en verksamhet, rapport från Nätverk för barnomsorgsforskning, Göteborg 20-21 november 2001 vid Linköpings Universitet: Tema barn.
- Lindgren, Anne-Li. (2000). "Begreppet omsorg i förskolans pedagogiska program – ett tentativt resonemang" i Omsorgsbegreppet i förskolan. Olika infallsvinklar på ett begrepp och dess relation till en verksamhet, rapport från Nätverk för barnomsorgsforskning, Göteborg 20-21 november 2001 vid Linköpings Universitet: Tema barn.
- Pape, Kari. (2001). *Social kompetens i förskolan – att bygga broar mellan teori och praktik*. Stockholm: Liber.
- Persson, Sven. (2000). "Omsorgskultur – en bro mellan förskola och lärarutbildning?" i Omsorgsbegreppet i förskolan. Olika infallsvinklar på ett begrepp och dess relation till en verksamhet, rapport från Nätverk för barnomsorgsforskning, Göteborg 20-21 november 2001 vid Linköpings Universitet: Tema barn.
- Pramling Samuelsson, Ingrid och Asplund Carlsson, Maj. (2003). *Det lekande lärande barnet – i en utvecklingspedagogisk teori*. Stockholm: Liber.
- Pramling Samuelsson, Ingrid och Sheridan, Sonja. (1999). *Lärandets grogrund*. Lund: Studentlitteratur.

- Pramling Samuelsson, Ingrid och Sheridan, Sonja. (2009). *Barns lärande – fokus i kvalitetsarbetet*. Stockholm: Liber.
- Simmons – Christenson. (1997). *Förskolepedagogikens historia*. Stockholm: Natur och kultur.
- Säljö, Roger. (2000). *Lärande i praktiken – ett sociokulturellt perspektiv*. Stockholm: Norstedts Akademiska förlag.
- Utbildningsdepartementet. (1998). *Läroplan för förskolan, Lpfö 98*. Stockholm: Fritzes.

8. Bilagor

8.1 Intervjufrågor

Bakgrund

Hur länge har du arbetat som pedagoger?

Vilka åldrar arbetar du med?

Allmänt lärande

Hur anser du att barn utvecklar sitt lärande?

Hur kan du bidra i denna process?

Omsorgssituationer

Vad är en omsorgssituation?

Anser du att omsorgssituationer är ett lärande? (Hur, Varför?)

Vad får barnen ut av en omsorgssituation?

Pedagogens roll

Vad har du för avsikt med omsorgssituationer?

Blir det alltid som du tänker? (Varför/ varför inte?)

Hur kan du bidra till att en omsorgssituation blir ett lärande?

Känner du att omsorgssituationerna fungerar som övergångssituationer snarare än tillfällen som har ett värde i sig?

Hur fungerar samspelet i arbetslaget i dessa situationer?

Samspel mellan pedagog – barn?

Samspel mellan barn – barn?

Vad vill ni/ vilket mål har ni med omsorgssituationerna?

Näm n någon/några omsorgssituationer som du anser är problematiska i en verksamhet?